

ČESKÉ ZEMĚ A PRAHA RUDOLFA II. (1576 – 1611 český král)

císař, král uherský a český, rodiče Maxmilián II. a Marie Španělská, narodil se 18. února 1552

Vychován v katolickém prostředí, ale v náboženských otázkách spíše vlažný. Vzdělaný, měl kulturní rozhled a zájem o vědy a umění. Ze španělského prostředí si přinesl představu o absolutní moci panovníka. Nebyl ovšem státník, náladový, samotář, stížený duševními poruchami. Neozženil se, odolával mj. snahám oženit ho s vlastní sestřenicí Isabelou španělskou, dcerou Filipa II. Habsburského

1572 prohlášen příštím uherským králem a téhož roku v září v Prešpurku korunován apoštolským králem uherským, jako **Rudolf I.**

V září 1575 ho český sněm přijal za příštího českého krále, 22. září **1575** – korunován, o měsíc později zvolen římskoněmeckým králem a **1.11.1575** se konala korunovace na císaře v **Řezně**. Vlady v zemích monarchie se ujal až po skonu svého otce, 1576, 1577 vykonal korunovační jízdu po vedlejších zemích koruny české.

1583 – přesídlil do Prahy – vývoj českého království se rázem stal měřítkem úspěšnosti habsburské dynastie a katolicismu ve střední Evropě.

Klíč k rekatolizaci: ovládnutí důležitých zemských úřadů radikálními katolíky nastupující generace, která již byla formována jezuity. Takovým zvrat se podařil roku **1599**, kdy v čele nejdůležitějšího úřadu českého státu – české dvorské kanceláře, stanul **Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic**, neobyčejně schopný byrokrat. Měl podporu Slavaty, Martinice, ale také papežského nuncia. Na přelomu 16. a 17. století došlo k převratu také na Moravě. Změny přišly po ose pražský dvůr – olomoucké biskupství.

Roku **1598** získali katolíci úřad moravského zemského hejtmána osobou **Jáchyma Haugvice z Biskupic**.

Paradox – **stavovské úřady se dostaly do „služeb“ protireformace**. Následkem bylo např. nová vlna pronásledování Jednoty bratrské, hrozba visela i nad představiteli evangelické opozice.

Konfese a konverze: ke změnám vyznání mnoha významných osobností dochází v rozmezí dvou dekád před Bílou horou. Příklady:

Karel a Maxmilián z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka aj.

Konverze: **vnitřní a vnější**

Situace v Uhrách:

Od roku **1593-1606** hovoříme o tzv. **dlouhé turecké válce**. Aby ustál atak osmanských útočníků, potřeboval Rudolf peníze – získával je vyššími daněmi a v Uhrách přistoupil také na zabírání pozemků protestantské šlechty. Habsburská politika vedla k nespokojenostem a nakonec i povstání, do jehož čela se v letech **1604-1606** postavil sedmihradský velmož, magnát **Štěpán Bočkaj** (Bocskay). Uherští povstalci se snažili sehnat podporu v českých zemích, ale jejich ničivé vpády na Moravu souvěřce odrazovali.

Pro monarchii bylo povstání otřesem, pro nekatolické stavy naopak silné povzbuzení. Nemocného Rudolfa ve vyjednávání s uherskými povstalci zastupoval mladší bratr – **arcivévoda Matyáš**, ovšem nikoli nezištně. Každá taková příležitost byla jeho dalším krokem k dosažení cíle – zisku Rudolfovy pozice. Pro monarchii toto dynastická krize znamenala velké ohrožení.

23.6.1606 – Matyáš uzavřel s bočkajovci tzv. **vídeňskou smlouvu**, kde byly mimo jiné zakotveny **politické a náboženské svobody** uherských stavů, což ve skutečnosti znamenalo značný odklon od habsburské koncepce. Rudolf II. mírová ujednání odmítal uznat, čímž ovšem dal Matyášovi záminku k otevřenému spojení s uherskými stavy. Celistvost monarchie byla ohrožena. Politické tahy Matyáše vyhovovaly také stavům dalších zemí monarchie. Koncem r. **1607** se k Matyášovi přidali nespokojenci v Rakousích, v dubnu **1608** moravští stavové, v čele s Karlem Starším (jednota bratrská) a konvertitou Karlem z Lichtenštejna.

Vznikla **uhersko-rakousko-moravská konfederace**. Její vojsko vtrhlo do Čech, s cílem dosáhnout Rudolfova odstoupení.

Libeňský mír z června 1608 zachránil císařský diadém na Rudolfově hlavě a také české země, s výjimkou Moravy. Té totiž, stejně jako Uhrám, Dolním a Horním Rakousům vládl nadále Matyáš.

Konfederace stavů v českých zemích byla něčím novým, neobvyklé spojení stavovské opozice. Dodávalo stavům sílu a sebedůvěru.

Moravští a rakouští stavové šli ovšem dál, když uzavřeli tajnou dohodu o spolupráci proti Matyášovi. Podobně měli dohodu čeští stavové se Slezany proti Rudolfovi. Rýsovala se tedy možnost státoprávního propojení monarchie nikoli na dynastickém, ale na stavovském základě.

Stavové využívali situace k posílení svých stavovských a náboženských práv. Svědčí o tom **Majestát o nekonfiskování statků z roku 1608** – který zaručoval nedotknutelnost majetku šlechty i v případě politického provinění.

Pod vedením **Václava Budovce z Budova** vyvinuli stavové nátlak na Rudolfa, aby uzákonil **náboženskou svobodu** pro evangelíky. Zvolili si vládu 30 direktorů, shromáždili vojsko. Tato hrozba donutila Rudolfa II. k tomu, že **9. 7. 1609 vydává Majestát o náboženské svobodě.**

Na tuto listinu, nemající v Evropě své doby obdobu, navázalo tzv. **Porovnání** mezi evangelickým stavem a smířlivější částí katolických šlechticů. Zásady majestátu byly dále rozvedeny v **Artykulu o dání moci defensorům**, jímž byli povoleny sjezdy nekatolických stavů bez souhlasu panovníka.

Znamenalo to uzákonění české konfese z roku 1575. Byla vytvořena samostatná církev v jejímž čele stáli ochránci – **defenzoři z řad šlechty a měšťanů**, správním a soudním střediskem se stala novoutrakvisticko-bratrská konzistoř a **ideovým centrem českých nekatolíků pražská univerzita.**

Majestát znamenal historické vítězství tolerance nad nesnášenlivostí, podstatnou skutečností byl fakt, že se svoboda vztahovala i na poddané., stejně jako již dříve při kutnohorském míru 1485.

Představitelé rekatolizace v čele s Lobkovicem Majestát a Porovnání neuznali, ovšem za podpory panovníka a dalších katolíků se ve vládě přesto udrželi, ač popírali nový ústavní pořádek. Kuriózně postupoval také Rudolf. Majestát podepsal, ale pod nátlakem a tak se jej při nejbližší možnosti pokusil shodit. Využil služeb svého bratrance arciknížete a pasovského **arcibiskupa Leopolda**. Ten se počátkem roku **1611** pokusil ovládnout Čechy, pokořit nekatolickou opozici i Matyáše V lednu – březnu vpadli pasovští do Čech, krátce obsadili i prahu – **Hradčany a Malou stranu**, ovšem nakonec neúspěch a Rudolf byl nucen **abdikovat z českého trůnu v květnu 1611**. Téhož měsíce byl Matyáš korunován českým králem, čímž došla monarchie znovu jednoty. Rudolf do své blízké smrti

si formálně ponechal císařský titul a některé další tituly. Zemřel v Praze, pohřben je v hrobce českých králů.

Ad duševní život Rudolfa:

Nechuť k ženění, ale nikoli nechť k ženám. Kdy získal první sexuální zkušenosti, nevíme, ale rozhodně poměrně rychle podnikal přímo milostná dobrodružství, jež vyústily v nákazu tzv. francouzskou nemocí – syfilida – na kostře, lez poznat i po stoletích. To vysvětluje jeho duševní stavy. K ženitbě, v zájmu zachování dynastie ho vyzýval i na českém zemském sněmu Vilém z Rožmberka, nejvyšší purkrabí. Snad duševní choroba bránila uzavření sňatku, jinak se neví, možná také jeho dlouholetá milenka **Kateřina Stradová**.

Matyáš se vrátil k vizím Ferdinanda I. – centralizační politika spojená s protireformací, čímž se stále více dostával do sporu se stavovskou opozicí. Své sídlo přenesl po smrti Rudolfa II. roku 1612 již natrvalo do Vídně, ale jablkem sváru zůstali Čechy.

Schylovalo se k evropskému střetu 2 základních linií či táborů: **protestantské unie** (1608) a **katolické ligy** (1609), k první Evropské válce.

Jenou z klíčových otázek – zda se Habsburkům podaří udržet český trůn, i po smrti bezdětného Matyáše. Nástupce mohl být buď ze španělské či vedlejší štyrské větve rodu, obě přísně katolické linie, což vzbuzovalo obavy u katolíků

Rudolfinský manýrismus

Terminologie:

Kultura: v německé jazykové oblasti 2 významy:

Označení kulturní aktivity v užším slova smyslu, tj. v oblasti myšlení, umění, vzdělání, mravů, zvyků, náboženství, morálky.

V širším smyslu se toto slov shoduje s tím, co ve francouzské jazykové oblasti označuje slovo **civilizace**. Kromě kultury v užším slova smyslu zahrnuje tento termín formy společenských vztahů, instituce, právo, výrobní techniky, mentality aj.

Manýrismus: evropské umění druhé poloviny 16. století a počátku 17. století se dlouho označovalo jako pozdní renesance nebo raný barok. Evropská kultura

tohoto období nabízí stejně dramatickou podívanou jako hospodářské, politické a společenské dění této doby.

V kulturní oblasti je důležitým prvkem novodobého myšlení humanismus, zejména v novoplatonské formě. Renaissance a renesanční humanismus ovšem ještě nejsou antitezí středověké kultury. Zásadní zlom, definitivní rozchod s tradicemi a nástup nové moderní kultury – zde je místo **manýrismu**.

Druhá polovina 16. století přináší novou mentalitu a nový typ člověka – **novodobého intelektuála**. Od svých středověkých předchůdců se liší především větší svobodou uvažování o problémech vesmíru, přírody, společnosti. K nejtypičtějším intelektuálům na počátku novověku náleží **umělci**, kteří v době renesance udržují s vědou úzký kontakt. Intelektuálové se osvobozují od starých myšlenkových schémat a svobodným pohledem na skutečnost získávají sebevědomí a optimismus. Úkolem nových intelektuálů bylo hledání nových jistot, cesta k novým jistotám.

Běžnou nemocí druhé poloviny 16. století se stává **melancholie** – jméno jímž tato doba označovala různé projevy duševních deviací a šílenství.

Pocity neklidu, nejistoty, hledání, chaosu, v mezní situaci dokonce šílenství jsou považovány za mentální východiska manýrismu. Ne všichni manýristé ale šplhali ke katastrofě. Ignác z Loyoly a jezuité byli mistry psychologické analýzy a psychologického působení. Mystika, která se v 16. století opět oživila, hledala přímý kontakt s Bohem. Náboženství zůstává v 16. století dominující náplní vnitřního života, neznamena ovšem návrat ke středověké transcendentální spiritualitě.

V druhé polovině 16. a 17. st. nastává snad největší rozmach **esoterismus**, který se stává módou. Odpovědi na otázky, které otevíralo nové poznání se hledalo v **magii, kabale, alchymii, astrologii**.

Praha Rudolfa II. se **stala centrem dvorské kultury**. Ještě více, než v době Karla IV. je to nyní **osobnost panovníka**, která udává tón kulturnímu, vědeckému a uměleckému úsilí.

Literatura a film zejména 19. a 20. století vytvořily poměrně bizarní obraz vládce, na nějž bylo dříve pohlíženo spíše se sympatií. Podivín, šílenec na trůně, vyhýbající se vladařským povinnostem a unikající do svého světa sbírek,

alchymistických laboratoří či zvěřinců, ovládaný šarlatány a končící sesazením z trůnu po vpádu pasovských.

Na dobu Rudolfa II. Je třeba pohlížet jako na dobu kulturního rozkvětu a na dobu náboženské svobody.

Určité podivínství – téměř neopouštěl hrad, největší slavnosti, v nichž měl zálibu **slavnosti pohřební**. Jeho styk se světem – **občasná audience**, na které museli diplomaté měsíce čekat. Jinak obklopen úzkým kruhem svých komorníků. Uzavřenost je ovšem charakteristickým rysem dvorského života.

Metodu jeho politického jednání je odklad rozhodnutí, útěk před problémy, kompromis. Ač katolicky vychován, posilující katolickou složku stavů, měl mezi svými důvěrníky i nekatolíky. Ke španělské politice, intrikám vyslanců i jezuitů byl nedůvěřivý. Určitou dobu byl pod vlivem kapucínů, později se už jen zřídka účastní náboženských obřadů.

Hluboký osobní zájem měl o vědu a umění. Z Prahy chtěl vytvořit , resp. ze svého dvora velkolepou **uměleckou dílnu a velké muzeum**. Mnoho děl je dnes ovšem nenávratně ztraceno, či v jiných zemích. Poměrně zvláštní je fakt, že je jen málo zastoupena v Praze manýristická architektura. **Preferoval malířství, plastiku a drobná umění.**

Giuseppe ARCIMBOLDO (džuzepe arčimboldo) (1527-1593), z Milána. Představuje kontinuitu mezi dvorským prostředím Ferdinanda Tyrolského a Maxmiliána II. Byl fascinován zkoumáním paralel mezi kosmickými, přírodními a lidskými jevy a snažil se poznat jejich předpokládané vztahy. Nejznámější – **Rudolf jako bůh Vertumnus**. Podivuhodně věrná podoba vládce z kombinací plodina květin není karikaturou a zachovává důstojnost majestátu císaře. V R. sbírkách jeho obrazy náležely k nejvíce ceněným.

Bartolomeus SPRANGER (šprangr) ((1546-1611) – zakladatelská a ústřední osobnost rudolfínského malířství – všestranný – portréty, ale i církevní témata

Hans von AACHEN

(1552-1615) , portrétista, pověřovaný Rudolfem nakupováním nových obrazů

Josef HEINTZ (1564-1609) – zejména mytologická témata

Těsné spojení vědeckých a uměleckých zájmů prezentuje rodina **HOEFNAGELŮ**.

S rudolfinskými malíři spolupracovali a jejich díla popularizovali grafikové (rytiny). Praha centrem evropské grafiky díky velikánu **Egidiu Sadelerovi** (1570-1629)

Druhé nejvýznamnější žánr rudolfinského umění – **plastika**:

Adrian DE VRIES (frís) (1545-1626), jeden z nejvýznamnějších sochařů své doby – hodně dělal pro Valdštejnský palác a zahradu-

Dále drobná palstika – svědčí o rozvoji uměleckého řemesla – rodiny Jamnitzerů, Anton Schweinberger aj.

Rudolf systematicky budoval **galerii**, která byla součástí proslulé Schatzkammer. Sbíral díla slavných, dále kuriozity a pak také ta díla, která dopovídala jeho vkusu. **Miloval dílo Albrechta Dürera**, které odpovídalo tradici habsburského rodu. Opatřil proto „**Růžencovou** slavnost“ – dodnes nejcennější díla ve Vídni a Stockholmu.

Pro dvorské umění je vždy povinností oslavovat panovníka – **mecenáše**. V rudolfinském umění je nepřehlédnutelná přítomnost erotiky a erotická symbolika, naopak náboženská problematika ustupuje do pozadí – náznak komplikovaného vztahu Rudolfa k náboženství.

Třetí okruh – pro rudolfinský manýrismus typický – **zobrazování přírody**.

K dvorskému životu patřila také **hudba**. Koncem století měla rudolfinská kapela 100 členů – mezinárodní složení, včetně Čechů, včele dlouho **Philipp de Monte** (1521-1603)- maestro di capella, v produkci převládal **nizozemská polyfonie**.

Nejslabším článkem rudolfinského kulturního okruhu – literatura. Nedosáhla úrovně ostatních umělců.

Stejně důležité místo jako umění má **vědění**.

Ústřední osobnost : **Tadeáš Hájek z Hájku** (1525 – 1600) – jediný velký Čech rudolfinského okruhu. Astronom, matematik, do češtiny přeložil proslulý **Mathioliův herbář**. Z jeho spisů je nejdůležitější **Dialexis de Novae et prius incognitae stellae** (1574) – přínos pro astronomii.

Tycho de Brahe (1546-1601) – Dán, v Praze vyšel posmrtně jeho hlavní spis **Astronomia nova**, po Bibli nejslavnější kniha, která byla do té doby v Praze tištěna

Největší osobnost ovšem **JAN KEPLER** (1571-1630) Je význam ve vědě spočívá v organickém spojení experimentálních pozorování a výpočtů a v jejich teoretickém domyšlení. Přesné pozorovací metody mu dovolily udělat objev, který otřásl nejen astronomií: **ekliptické dráhy oběžnic**. Přesto však neopustil zcela Koperníkův systém, založený na kružnicích. Spojitost s astrologií: připravoval horoskop pro Valdštejna

Alchymie:

Spojovala se v ní chemie a metalurgie s různými touhami po přeměně bezcenných kovů na cenné apod.

Většina alchymistů se hlásila k učení **Theophrasta Bombasta von Hohenheima** (+1541) – známý jako **Paracelsus**.

Velký zájem o symboliku – numerologie. Velmi se pěstovala **kabala** – souhrnný název označující nauky mystického židovského náboženství založeného na spisech Zohar. Ve středověku hlavním centrem kabaly Španělsko.

Židé: Rabi Löw, Jehuda ben Bezalel – Golem

Rudolf II. zaměstnával ve své době nejproslulejšího alchymistu **Michaela Maiera** (1568-1622). S Prahou měl ovšem kontakty proslulý Polák Sedivoj, italský dobrodruh **hrabě Bragadino**. Nejslavnější jsou ovšem dva angličané – **John Dee**, učený matematik, bibliofil, žák Rogera Bacona, vrátil se pak do Anglie. **Edward Kelley** vstoupil do císařských služeb, získal v Čechách majetek, ale pak ho intriky jiných dovedli do vězení a v Mostě zemřel, když už mu byl zabaven majetek.

Pro rudolfínskou dvorskou kulturu je charakteristická syntéza uměleckého, vědeckého a ezoterického dění. Svým způsobem však tato kultura zůstala uzavřena do hradeb císařského sídla.